

Deum hanc ubicationem, in qua nunc præsens est mundanæ machine, non tum primum habuisse, cum mundus creatus est, eique præsens esse cœpit, sed illam a tota æternitate possedisse, et etiam in æternum retenturum esse, etiamsi totus mundus in nihilum abeat; itemque si globum nescio quem ingressus, seu verius manibus angeli perductus, extra mundanam machinam te moveas in infinitum versus quamcumque directionem, non inuenies vel punctum possibilis spatii, ubi non adsit gloriosus Deus cum sua simplicissima essentia, nec fingere animo poteris partem vel minimam in universo ambitu immensæ illius inanitatis, quæ non sit plenissima divinæ substantiæ majestate. Unde de quocumque spatio sive reali sive possibili verissimum est illud Prophetæ: *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. Si sumptero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua* (1).

Resque illustrari et confirmari potest exemplo durationis. Sic enim se habet divina æternitas respectu omnium temporis ac durationis creatæ, sicut immensitas respectu locorum et spatorum ubicationumque omnium possibilem. Atqui Deus per suam simplicissimam durationem æternitatis non solum durat intra terminos realis temporis ac durationis cujuslibet creatæ, sed ante etiam, quantumvis in infinitum protendere velimus initium temporis realis, et similiter pergeret durare etiamsi finem haberet hoc reale tempus; ita ut æternitas divina reapse duret interminabiliter et ante et post reale tempus in infinitum absque ullo initio et fine, in se complectendo durationem omnem possibilem. Ergo simili modo concludendum est Deum actu possidere omnem possibilem ubicationem.

Cæterum planum est, quod Deus in illis ubicationibus possibilibus extra mundum, in quibus nulla esset res creata, haberet præsentiam non respectivam seu relativam, quia nulli alteri esset præsens, sed tantum absolutam, nimirum esset ipse ibi vere actu, sed *solus*, et sibi tantum præsens, quemadmodum scripsit Tertullianus: *Ante omnia Deus erat solus, ipse sibi et mundus et locus et omnia; solus, quia nihil aliud*

(1) *Psalm.* 138, ver. 7-11.

extrinsecus præter illum (1). Sicut si *hic*, ubi hæc scribo, omnia quæ me circumstant, Deus in nihilum redigeret, profecto non ideo amitterem ubicationem hanc meam, essem vere ac realiter *hic*, sed solus et nulli alteri præsens. Hoc idem expressere nonnulli Patres, ac nominatim SS. Augustinus et Bernardus, cum scripserunt, Deum ante mundum *in se ipso fuisse. Antequam faceret Deus cælum et terram, ubi habitabat? quærit Hipponensis Episcopus. In se habitabat Deus, apud se habitabat, apud se est Deus* (2). Et S. Bernardus: *Ubi erat Deus, antequam mundus fieret, ibi est, quod quæras ultra ubi erat? Præter ipsum nihil erat. Ergo in se ipso erat* (3). Quæ verba non possunt profecto significare, Deum nusquam vel nullibi fuisse, seu nullam habuisse ubicationem; nam docente eodem Augustino: *Quidquid est, nusquam esse non potest* (4), ac, dudum communem hac in re omnium sententiam expresserat Aristoteles illa oratione: *Quæ sunt, omnes existimant alicubi esse* (5). Ergo cum Patres docuerunt, Deum ante mundi creationem *in se fuisse*, solum excludere poterunt cœexistentiam allarum rerum locorumve, quibus Deus esset præsens præsentia relativa.

Tertia pars: Doctrina hæc haud incongrue significatur, dicendo Deum esse in spatiis imaginariis, solum intendit defendere rationem loquendi asserentium Deum esse in hujusmodi spatiis. *Rationem*, inquam, *loquendi*; quia jam monui, controversiam hanc vocalem fere totam esse; res vero, quam isti scriptores generatim intendunt, est id, quod modo in dubiis præcedentibus partibus probavimus, quod equidem adversariis ipsis admittendum necessario esse arbitror, saltem præciso aliquo vocabulo, quod alicui minus placere queat, ac difficile sit vitare in hujusmodi controversiis.

Prob. 1.^a auctoritate. Nam S. Augustinus adversarios quosdam refutans, admittit Deum præsentem, et nihil operantem in infinitis spatiis extra mundum. *An forte*, inquit,

idque haud incongrue significatur, dicendo Deum esse in spatiis imaginariis.

(1) *Advers. Praxeam*, cap. 4.

(2) S. August. *In Psalm.* 122. Cfr. lib. 3 *Contr. Maxim.*, cap. 21.

(3) *De considerat.*, lib. 5 paulo ante med.

(4) *De immortalit. anim.*, cap. 1.

(5) *Physicor.* lib. 4, cap. 1, art. 1.

substantiam Dei, quam nec includunt nec determinant, nec distendunt loco, sed eam, sicut de Deo sentire dignum est, fatentur incorporea præsentia ubique totam, a tantis locorum extra mundum spatii absentem esse dicturi sunt, et uno tantum atque in comparatione illius infinitatis tam exiguo loco, in quo mundus est, occupatam. Non opinor, eos in hæc vaniloquia progressuros. Cum igitur unum mundum ingenti quidem mole corporea, finitum tamen et loco suo determinatum, et operante Deo factum esse dicant; quod respondent de infinitis extra mundum locis, cur in eis ab opere Deus cesset, hoc sibi respondeant de infinitis ante mundum temporibus, cur in eis ab opere Deus cessaverit (1). Atqui spatia illa extra mundum nec sunt realia, nec realia habentur, sed prorsus inania ab eodem Augustino. Ergo S. Doctor omnino favet huic sententiæ ac rationi loquendi. Nec aliter S. Thomas: *Spiritualia dicuntur esse in loco, non quidem per contactum magnitudinis, sed virtutis; et ideo secundum rationem virtutis cuiuslibet rei oportet nos loqui de loco, in quo est. Virtus autem Dei est infinita: quæ quidem infinitas apparet quantum ad duo. Primo, quia non solum excedit creaturas, quæ sunt, fuerunt, et erunt, sed etiam omnes, quæ possunt imaginari. Ergo Deus non solum est in illis, quæ sunt, fuerunt, et erunt, sed etiam in illis, quæ posunt imaginari esse. Secundo, quia virtus Dei simul et semel in omnibus operatur, et in singulis secundum proprium modum rerum; et ideo esse ubique proprie acceptum soli Deo competit, aliis autem rebus competit esse ubique improprie. Unde distinguitur modus, quo Deus est ubique, et quo aliæ res, quibus aliquo modo competit esse ubique. Nam huiusmodi dicuntur esse ubique, quia sunt tantum in his, quæ sunt, et præsentia sunt; Deus autem non solum in his quæ sunt, sed etiam in imaginatis, et in præteritis, et et in futuris (2). Ergo Deum esse in rebus vel in spatiis non existentibus, sed solum imaginatis, est modus loquendi, quem ipse S. Thomas usurpavit, atque adeo non incongruum atque absurdum habuit (3).*

(1) S. Augustin., *de civit Dei*, lib. 11, cap. 5.

(2) S. Thom., *Quodlib.* 11, art. 1.

(3) Frustra vero opponas cum Passolo id, quod S. Thomas ait (1.º dist. 37, quest. 2, art. 3, paragr., *Sed contra*) nimirum: *In quocumque est aliquid, illud oportet esse, quia in nihilo nihil omnino*

Prob. 2.* Forma aliqua loquendi, etsi non sit omnino propria, spectato stricto verborum sensu, non desinit esse satis congrua, si a) ex contextu et communi intelligentia non potest rationabiliter in falsum sensum detorqueri, et ß) aptissime rem, ad quam significandam adhibetur, exprimat. Atqui talis est formula loquendi, qua dicitur Deus esse in spatiis imaginariis. Ergo...

Major constat exemplo aliarum multarum locutionum, quæ passim usurpantur in scientiis potissimum ad res abstrusiores et a sensibus valde remotas declarandas: in hac ipsa materia nemo stomachatur audiens Deum esse in loco; nemo absurdam habet hanc locutionem, sed vel eam tantum ambiguum iudicat, ut revera est, vel cum aliqua explicatione admittit, immo passim adhibent Philosophi ac Theologi, subintelligendo verum sensum: quia quamvis Deus non sit in loco instar corporum, videlicet circumscriptive et cum limitatione ad illum, quod proprie significat ista locutio, est tamen in loco replendo illum, totus in toto et totus in singulis partibus, nec contentus aut inclusus in illo, sed præterea præsens ubique (1). Locutio ergo, de qua disputamus, non est rejicienda nec incongrua habenda, propterea quod omnino propria non sit.

Probatum Minor per partes: a) *Ex contextu et communi intelligentia formula enuntians Deum esse in spatiis imaginariis, non potest rationabiliter ad falsum sensum detorqueri.* Nam falsus sensus hic foret vel tribuere spatio imaginario realitatem, quam nullatenus habet, vel in Deo supponere præsentiam respectivam ad illud. Atqui omnes norunt, quid veniat nomine spatii imaginarii, et assertores illius formulæ, saltem si unum aut alterum excipias (2), omnes uno ore negant

est; quia ex titulo totoque contextu articuli constat, ibi sermonem esse de præsentia respectiva Dei in rebus, quam probat non esse ab æterno, nemo autem eorum, qui dicunt Deum esse in spatiis imaginariis intendit asserere Deo huiusmodi præsentiam, ideoque verba hæc S. Doctoris non possunt reputari contraria nostræ opinionis.

(1) Vide S. Thom. 1.º p., quest. 2, art. 1 corp.; quest. 8, art. 2; quest. 52, art. 1 et 2; 1.º dist. 37, quest. 2, art. 1.

(2) Nempe Lessium et Rhodes, quos diximus in *Cosmologia* (num. 24, pag. 919) spatium in divina immensitate reposuisse.

cum suis adversariis, illud imaginariū spatium esse reale quiddam; negant denique, nec ex communi doctrina circa requisita ad realem relationem, negare non possunt, Deo ullam esse præsentiam respectivam ad tale spatium, in quo dicitur esse; sed hoc unum omnes intelligunt, Deum esse actu ibi etiam, ubi nihil reapse est, sed tantum imaginamur nos, esse spatium quoddam vel extensionem interminabilem. Ergo formulæ illi inter doctos philosophorumque terminorum gnaros nequit falsus sensus, quem timent adversarii, ap- pingi.

β) *Formula illa aptissime rem, ad quam declarandam adhibetur, exprimit.* Sane quicumque Deum dicunt esse in spatiis imaginariis, illud potissimum evincere intendunt, quod in duabus prioribus hujusce propositionis partibus demonstravimus, videlicet, Deum non contineri hoc reali mundo, sed esse actu extra illum, ita ut actu possideat omnem possibilem ubicationem; unde in quacumque parte possibilis spatii crearetur, vel constitueretur res aliqua, ibi præsens fieret Deo, non quod tum Deus aliunde veniret, sed quod jam ab æterno ibi fuisset, et in æternum futurus esset (1). Atqui hoc egregie exprimit formula illa. Nam spatium imaginarium, quoad rem ipsam, non est nisi spatium pure possibile, quod in infinitum protendi posset, si reale fieret a Deo, et propterea quamvis nihil sit actu, ab imaginatione tamen repræsentatur instar subtilissimæ cujusdam extensionis vel tenuissimæ diffusionis, nullis clausæ limitibus: unde jure merito dixeris, spatium hujusmodi esse receptaculum vel potius complexum omnium possibilium ubicationum, neque enim est possibilis ubicatio, quæ non reperiatur in infinita intercapedine hujus interminabilis inanitatis, vel extra limites ejus, qui nulli assignari queunt, sita esse valeat. Ergo dicendo, Deum esse in spatiis imaginariis, præsentia utique absoluta, brevi formula totam vim divinæ immensitatis haud inepte declaras.

Dices 1.º Eodem jure, quo dicitur Deus esse in spatiis imaginariis, posset quoque dici esse in rebus omnibus possibilibus. Atqui tamen non dicitur. Ergo...

(1) Vide *Cosmolog.* num. 247, pag. 938.

Respondeo, neg. Major., quia *esse in*, cum sermo est de rebus, ex communi intelligentia importat cœxistentiam, et propterea usus non fert, ut Deus dicatur esse in rebus possibilibus, utpote quæ nulli possunt vere cœexistere, quamdiu remanent pure possibles. At *esse in*, cum sermo est de ubicatione, spatio vel loco, non necessario importat cœxistentiam cum alio, quia potest aliquis esse alicubi *solus*, nulla alia re ibidem existente, ut ego essem *hic*, si domum, aërem et reliqua, quæ me circumstant, destrueret Deus: et mundus etiam alicubi est, et nihilominus non cœexistit ulli alteri rei creatæ vel creabili, quia extra mundi terminos nihil existit nisi solus Deus. Quare esse in spatio imaginario non connotat cœxistentiam spatii alicujus, quia illa formula loquendi idem valet ac esse ibi, ubi spatium *imaginamur*, quamvis reapse non sit, sed tantum possit esse.

Dices 2.º Saltem negari nequit modum istum loquendi periculosum esse; auctores enim ponentes Deum in spatiis imaginariis eo vi logicæ consequentiæ in defensione hujus sententiæ abripiuntur, ut vel insinuent, vel, sicut Molina, aperte doceant spatium infinitum esse increatum aliquid, «quod ex natura rei sit capacitas recipiendi corpora». Ita objicit gravissimus Scriptor nostris diebus.

Responderi in primis posset, retorquendo argumentum; nam contraria sententia, saltem prout a quibusdam proposita, ansam præbere posset vel negandi Deum esse actu extra mundum, vel certe diminute declarandi infinitam illam præsentialitatem, quæ Deo ratione suæ immensitatis, non quoad exigentiam tantum vel potentiam sed quoad actum asserenda omnino est. Verum non decet inter catholicos sanctissimosque scriptores, cum satis patet mens disputantium, de vocibus cavillando malignari. **Respondeo** itaque secundo loco, negando assertum et probationem. Ego sane nullatenus me sentio vi consequentiæ logicæ adactum ad tenendum, quod spatium sit aliquid increatum (1); immo vero non meimmi me legisse aliquem nostræ sententiæ assertorem, qui talia insinueret. Verum quidquid sit de hoc, id

(1) Vide *Cosmolog.*, num. 242, pag. 919; num. 243, pag. 925, seqq., ubi diversas de spatio sententias enarravimus, falsasque exclusimus.